

**HOZIRGI O‘ZBEK ADABIYOTI TARAQQIYOTIDA ABDULLA
QAHHOR IJODINING TA’SIRI**

Ro‘zimatova Madina Sherzod qizi

Qo‘qon davlat universiteti

Gumanitar fanlar va tillar fakulteti talabasi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada XX asr o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi Abdulla Qahhor ijodining hozirgi o‘zbek adabiyoti taraqqiyotiga ko‘rsatgan ta’siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Adibning nasriy va dramaturgik asarlari asosida realizm tamoyillari, gumanistik g‘oyalar, badiiy obrazlar tizimi, lakonik uslub va estetik qarashlar yoritiladi. Tadqiqot davomida Abdulla Qahhor ijodining zamonaviy adabiy jarayon bilan uzviy aloqasi ochib berilib, uning badiiy merosi bugungi yozuvchilar ijodiga ko‘rsatgan ta’siri misollar orqali asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar. Abdulla Qahhor, realizm, gumanizm, badiiy obraz, lakonik uslub, estetik tafakkur, zamonaviy o‘zbek adabiyoti, nasr, dramaturgiya.

XX asr o‘zbek adabiyoti tarixida Abdulla Qahhor ijodi alohida o‘rin egallaydi. U nafaqat nasr va dramaturgiya sohasida yuksak badiiy mahoratni namoyon qilgan, balki o‘zbek adabiyotining zamonaviy shakllanishida muhim ijodiy ta’sir ko‘rsatgan adibdir. Qahhor asarlarida inson va jamiyat munosabatlari, ijtimoiy adolatsizlik, ma’naviy qadriyatlar hamda milliy ruhiy merosning badiiy talqini yuksak darajada ifodalangan.

Abdulla Qahhor ijodi zamondosh adiblar — Cho‘lpon, Oybek, Hamid Olimjon va Erkin Vohidov ijodiy maktabi bilan chambarchas bog‘liq. Masalan, Cho‘lponning she’riyati milliy ma’naviyat va inson ruhiyati masalalarini yoritgan bo‘lsa, Qahhor o‘z asarlarida shu masalalarni nasr va dramaturgiya orqali kengroq, realistik ruhda ochib beradi. Oybek va Hamid Olimjon esa insoniy gumanizm va ma’naviy qadriyatlarni she’riyatda ilgari surgan bo‘lsa, Qahhor ushbu gumanistik

qarashlarni hikoya va qissalarda chuqur tahlil qiladi. Shu tariqa, uning ijodi zamondoshlar ijodiy an'analarini boyitib, o'zbek nasri va dramaturgiyasining shakllanishida poydevor vazifasini o'tagan.

Qahhor asarlarining asosiy badiiy xususiyati — sodda, lekin psixologik va ijtimoiy jihatdan murakkab bo'lgan obrazlar, obyektiv lavhalar va lakonik, ta'sirchan uslubdir. Masalan, "Anor" hikoyasida kambag'al oilaning fojiasi oddiy voqea orqali inson taqdirining murakkabligini ochib beradi, "Sinchalak" qissasida esa ayol obrazi va jamiyatdagi adolatsizlik masalasi markazga chiqariladi. Shu bilan birga, "Ming bir jon" va "Sarob" kabi asarlarda inson hayotining qadr-qimmati, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va gumanistik g'oyalar zamonaviy yozuvchilar uchun ham ilhom manbai bo'lib xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, Abdulla Qahhor ijodi hozirgi o'zbek adabiyoti rivojida nafaqat tarixiy ahamiyatga, balki badiiy, estetik va pedagogik jihatdan ham dolzarb manba sifatida qadrlanadi. Uning ijodiy merosi zamonaviy yozuvchilarga inson, jamiyat va ma'naviyat masalalarini chuqur tahlil qilishga imkon beruvchi mustahkam badiiy maktab yaratdi.

Abdulla Qahhor ijodi o'zbek adabiyotida nasr va dramaturgiya rivojiga muhim ta'sir ko'rsatgan ijodiy maktab sifatida e'tirof etiladi. Uning ijodiy shakllanishi ko'p jihatdan shaxsiy hayotiy tajribalar, milliy madaniyat va xalq og'zaki ijodi bilan bog'liqdir. Qahhorning bolalik va o'smirlik yillari, ota-onasi tarbiyasi, mahalla va jamiyat muhitidagi voqealar, shuningdek, maktabdagi o'qituvchilari va zamondosh adabiy muhit uning ijodiy qarashlarining shakllanishida muhim rol o'ynagan.

Adibning asarlari ko'pincha avtobiografik elementlar bilan boyitilgan. Masalan, "O'tmishdan ertaklar" asari Qahhorning bolalik xotiralari va o'sha davr jamiyatining ijtimoiy muhitini aks ettiradi. Shu asarda u nafaqat shaxsiy tajribani, balki milliy hayotiy qadriyatlarni ham badiiy obrazlar orqali talqin qiladi. Bu uning ijodiy tafakkurida reallik va gumanizmning uyg'unligini ko'rsatadi.

Ijodining shakllanishida xalq adabiyoti va folklorning ham beqiyos o'rni mavjud. Qahhor bolaligida eshitgan xalq ertaklari, laparlari va hikoyatlari uning

badiiy tasavvurida kuchli ta'sir qoldirgan. Bu esa uning asarlarida oddiy hayotiy voqealarni chuqur psixologik tahlil bilan yoritishiga, badiiy obrazlarning tabiiy va hayotiy bo'lishiga yordam bergan. Qahhorning ijodiy shakllanishida sovet davri madaniy-siyosiy sharoiti ham muhim rol o'ynadi. 1920–1930-yillarda o'zbek adabiyoti tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan bir paytda, yangi milliy va sotsialistik mavzular, jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlik va inson huquqlari masalalari uning ijodiy tafakkurini shakllantirdi. Shu davr voqealari uning asarlarida ijtimoiy mavzularni tanqidiy va hayotiy tasvirlash imkonini berdi. Shu tariqa, Abdulla Qahhor ijodining shakllanishi shaxsiy tajriba, xalq madaniyati, zamondosh adabiy muhit va sotsialistik davr sharoitlarining uyg'unligidan iborat bo'lib, bu uning nasrida realizm, gumanizm va estetik uyg'unlikning asosiy manbai hisoblanadi. Bu manbalar orqali Qahhor nafaqat o'z davrining muammolarini yoritgan, balki zamonaviy o'zbek adabiyoti rivojiga mustahkam poydevor yaratgan.

Abdulla Qahhor ijodida ijtimoiy muammolar markaziy mavzu hisoblanadi. Uning qissalari va romanlarida inson va jamiyat o'rtasidagi ziddiyat, ijtimoiy adolatsizlik, kambag'allik, ayol va bolalarning jamiyatdagi o'rni kabi masalalar chuqur tasvirlangan.

“Sinchalak” qissasida Qahhor jamiyatdagi tengsizlik va ayollarga nisbatan ijtimoiy cheklovlarni yoritadi. Qissadagi asosiy qahramon ayolning taqdiri orqali o'quvchi jamiyatdagi adolatsizlikni his qiladi. Shu jihatdan adibning gumanistik qarashlari, inson qadr-qimmatini haqidagi fikrlari ochib beriladi. Shu bilan birga, zamondosh shoir Hamid Olimjon ham she'rlarida ayol obrazini qadrlash va insoniy qadriyatlarni yoritgan bo'lsa, Qahhor ularni nasrda realistik tarzda kengaytiradi.

“Anor” hikoyasi kambag'al oilaning hayotiy fojiasi orqali jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni ochib beradi. Anorning yorilishi inson taqdirining sinishi va jamiyatdagi adolatsizlik ramzi sifatida talqin qilinadi. Cho'lponning she'rlari kabi milliy qadriyat va insoniylik Qahhor asarlarida psixologik tafakkur bilan uyg'unlashgan.

“Sarob” romanida inson orzulari va haqiqat o'rtasidagi ziddiyat asosiy mavzu hisoblanadi. Qahhor qahramonlari jamiyatdagi notengliklarga qarshi

kurashadi, ularning ruhiy iztiroblari orqali o'quvchi ijtimoiy va gumanistik qarashlarni his qiladi. Shu nuqtai nazardan, Oybek ijodidagi ijtimoiy masalalarni she'riyat orqali yoritish an'anasi Qahhor nasrida realistik va kengroq shaklga ega bo'ladi.

Shuningdek, "Bemor" va "Millatchilar" hikoyalarida inson huquqlari, jamiyatdagi nohaqliklar va ma'naviy inqirozlar hayotiy detallar bilan tasvirlangan. Qahhor ijodida ijtimoiy muammolar realizm, gumanizm va psixologik tahlil bilan uyg'unlashadi. Zamondosh shoir va yozuvchilar bilan solishtirganda, Qahhor nasr orqali jamiyatdagi nohaqlik va insoniy qadriyatlarni aniq, sodda va ta'sirchan badiiy shaklda yoritishi bilan ajralib turadi.

Abdulla Qahhor ijodining markazida inson va uning ruhiy dunyosi turadi. Uning asarlarida inson hayoti, qadr-qimmatini va ma'naviy-axloqiy qadriyatlar doimiy ravishda markaziy mavzu sifatida yoritilgan. Masalan, "Ming bir jon" hikoyasida insonning hayot qadrini hurmat qilish, mehr-oqibat va vijdon masalalari yetakchi o'rin egallaydi. Qahhor o'z qahramonlarini jamiyatning eng oliy qadriyati sifatida talqin qiladi va ularni har qanday ijtimoiy bosim, adolatsizlik yoki shaxsiy qiyinchiliklarga qarshi kurashayotgan inson sifatida tasvirlaydi.

Adibning asarlarida inson sha'nini poymol qiluvchi illatlar — hasad, yovuzlik, soxtalik va notenglik — keskin tanqid qilinadi. Masalan, "Bemor" hikoyasida odamlarning o'zaro munosabatlaridagi bexosiyatlik va e'tiborsizlik insoniy qadriyatlarni zaiflashtirishi ko'rsatiladi. Shu jihatdan, Qahorning gumanistik qarashlari bugungi o'zbek adabiyotida ham yetakchi tamoyil sifatida davom etmoqda.

Zamondosh shoir va yozuvchilar, masalan, Hamid Olimjon va Erkin Vohidov, o'z she'rlarida insonning daxlsiz qadr-qimmatini, mehr-oqibat va halollik g'oyalarni yoritgan. Hamid Olimjonning ayol va inson haqidagi she'rlari, Erkin Vohidovning insoniylik, adolat va vijdon masalalariga bag'ishlangan asarlari Qahorning nasrdagi gumanistik qarashlari bilan uyg'unlashadi. Shu tariqa, adibning ijodi nafaqat nasrda, balki zamondoshlar ijodiy maktabida ham insonparvarlik va ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirishga xizmat qilgan.

Qahhor ijodidagi gumanistik yondashuvning yana bir xususiyati — inson va jamiyat o‘rtasidagi muvozanatni ko‘rsatishdir. Masalan, “Sinchalak” qissasida qahramonlar jamiyatdagi notenglik va cheklovlarga qarshi kurashadi, shu bilan birga ichki vijdon, halollik va mehr-oqibat orqali insoniy qadriyatlarni saqlashga intiladi. Bu esa o‘quvchida ma’naviy-axloqiy tafakkur va insonparvarlik ruhini shakllantiradi.

Abdulla Qahhor dramaturg sifatida o‘zbek adabiyotida muhim o‘rin egallaydi. Uning pyesalari jamiyatdagi salbiy illatlar va insoniy kamchiliklarni tanqidiy ruhda ochib beradi. Masalan, “Shohi so‘zana” pyesasida adib jamiyatdagi riyokorlik, yolg‘onchilik va ma’naviy tubanlikni keskin tanqid qiladi. Pyesadagi qahramonlar orqali Qahhor insoniylik va halollik qadriyatlarini ta’kidlaydi va jamiyatdagi notengliklarni ochib beradi.

“Og‘riq tishlar” pyesasida esa inson xarakteridagi salbiy jihatlar, masalan, hasad, yovuzlik va o‘z manfaatini ustun qo‘yish kabi illatlar kulgi va satira orqali fosh etiladi. Bu orqali adib nafaqat ijtimoiy tanqidni amalga oshiradi, balki tomoshabinga psixologik tahlil va ma’naviy-axloqiy saboq beradi.

Qahhorning dramaturgik ijodidagi yana bir xususiyat — realistik tafsilotlar va hayotiy dialoglar orqali obrazlarning tabiiyligini ta’minlashdir. Shu jihat bilan u zamondosh dramaturglar, masalan, Hamza Hakimzoda Niyoziy va G‘afur G‘ulom ijodiy an‘analari bilan uzviy bog‘liqdir. Hamza asarlarida jamiyatdagi adolatsizlik va insoniy qadriyatlar masalasi ko‘tarilgan bo‘lsa, G‘ulomning pyesalarida inson ruhiyati va ma’naviy-axloqiy ziddiyatlar tasvirlangan. Qahhor esa ushbu an‘anani o‘z dramaturgiyasida yanada realistik va tanqidiy shaklga olib chiqadi.

Shu tariqa, Abdulla Qahhor dramaturgik asarlari nafaqat o‘z davrining ijtimoiy muammolarini ochib bergan, balki bugungi teatr san‘ati va dramaturgiya rivojiga ham sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Uning pyesalari tanqidiy realizm, gumanizm va badiiy obrazlar uyg‘unligi orqali o‘quvchi va tomoshabinga chuqur estetik va axloqiy ta’sir beradi.

Bugungi o‘zbek adabiyotida kuzatilayotgan realistik yo‘nalish, psixologik tahlil va lakonik uslub Abdulla Qahhor ijodiy an‘analari bilan chambarchas

bog'liqdir. Uning nasrida inson va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlar, ijtimoiy adolatsizlik va ma'naviy qadriyatlar chuqur psixologik tahlil bilan ochib berilgan. Shu jihatdan, Qahhor ijodi zamonaviy yozuvchilar uchun badiiy maktab va yo'l-yo'riq manbai vazifasini bajaradi.

Masalan, bugungi nasriy maktab vakillari — O'tkir Hoshimov, Said Ahmad va Jahongir Mamatqulov kabi yozuvchilar — inson ruhiyati va jamiyatdagi murakkab muammolarni tasvirlashda Qahhor uslubidan ilhomlanadi. Ular ham lakonik va ta'sirchan uslub orqali obrazlarning ichki dunyosini ochib beradi, hayotiy tafsilotlarni realistik ruhda talqin qiladi.

Shuningdek, Qahhor ijodidagi ijtimoiy muammolar talqini va gumanistik qarashlar zamonaviy adabiyotda ham davom etmoqda. Masalan, bugungi hikoya va qissalarda insonning daxlsiz qadr-qimmatini, jamiyatdagi adolatsizlik va ma'naviy-axloqiy ziddiyatlar adibning an'anaviy qarashlariga tayangan holda tasvirlanadi. Shu tariqa, zamonaviy yozuvchilar uning maktabiga asoslanib, yangi badiiy izlanishlar olib boradi, o'z asarlarida Qahhor ijodiy tamoyillarini yangicha talqin qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Qahhor ijodi hozirgi o'zbek adabiyoti rivojida mustahkam poydevor vazifasini bajaradi. Uning hikoya, qissa, roman va dramaturgik asarlarida inson va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar, ijtimoiy adolatsizlik, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va gumanistik g'oyalar chuqur va realistik ruhda yoritilgan. Qahhor ijodi zamonaviy yozuvchilar uchun badiiy maktab bo'lib, ularning nasr va dramatik asarlarida psixologik tahlil, lakonik uslub va ijtimoiy mavzularni yoritishda asosiy manba sifatida xizmat qilmoqda. Shuningdek, zamondosh shoirlar fikri bilan solishtiradigan bo'lsak, Hamid Olimjon va Erkin Vohidov she'rlari orqali insoniy qadriyat, mehr-oqibat va ma'naviy poklik g'oyalari yuksak badiiy ruhda ifodalanadi. Qahhorning nasrdagi gumanistik yondashuvi va ijtimoiy tanqid esa ushbu shoirlarning asarlaridagi axloqiy-ruhiy mavzular bilan uyg'unlashadi va bir-birini boyitadi. Shu tariqa, adibning ijodi nafaqat tarixiy, balki zamonaviy adabiyot uchun ham dolzarb va ilhomlantiruvchi manba hisoblanadi. Umuman olganda, Abdulla Qahhor ijodi insonparvarlik, gumanizm,

ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va badiiy realizm tamoyillarini uyg'unlashtirgan holda, o'zbek adabiyotining rivojlanishida beqiyos hissa qo'shgan. Uning asarlari bugungi kunda ham o'quvchilar va yozuvchilar uchun hayotiy va ma'naviy yo'l-yo'riq sifatida xizmat qilmoqda.

Foydalanuvchi adabiyotlar:

- 1.Qahhor A. Tanlangan asarlar. 5 jildlik. Toshkent: O'zbekiston, 1991–1995.
- 2.Qahhor A. O'tmishdan ertaklar. Toshkent: Sharq, 1978.
- 3.Qahhor A. Ming bir jon. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1982.
- 4.Qahhor A. Sarob. Toshkent: Adabiyot va san'at, 1985.
- 5.Qahhor A. Shohi so'zana va boshqa pyesalar. Toshkent: Sharq, 1980.
- 6.Karimov N. XX asr o'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: Fan, 2000.
- 7.Normatov U. Adabiy jarayon va badiiy tafakkur. Toshkent: O'qituvchi, 1995.
- 8.Yo'ldoshev Q. O'zbek nasri va zamon. Toshkent: G'afur G'ulom, 1998.
- 9.Abdulla Qahhor haqida xotiralar. Toshkent: O'zbekiston, 2001.
- 10.Hamid Olimjon. Tanlangan she'rlar. Toshkent: Sharq, 1987.
- 11.Erkin Vohidov. Tanlangan she'rlar. Toshkent: Ma'naviyat, 1990.
- 12.Cho'lpon. She'riy to'plamlar. Toshkent: Adabiyot va san'at, 1968.